

УДК:
322+321.01(497.11)

Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIV) XI, vol=34
Бр. 4 / 2012.
стр. 241-266.

Саша С. Марковић
Педагошки факултет, Сомбор

Снежана Бесермењи
Природно-математички факултет, Нови Сад

ИСКУШЕЊА ЕТНОФИЛЕТИЗМА У РЕЛИГИЈСКИМ МОТИВИМА ПОЛИТИЧКЕ МИСЛИ КОД СРБА*

Сажетак

Савремено српско друштво опседнуто је вишеструким синдромима искључивости. Ова појава специфично је уочљива на политичкој сцени. Већ вишедеценијски је политика у Србији надмоћно поприте политикантске и идеолошке борбе, а маргинални је сусрет и дијалектика политичких теорија, стратешких анализа и идејних путоказа. У таквој констелацији вредности искључивост је интензивно присутна без обзира да ли је левичарских опредељења или десничарске провенијенције. Један од најважнијих сегмента у надметању политичких елита у Србији је и религија. Као једном препознат фактор у стварању и очувању националног идентитета, религија се користи као аргумент националистичке реторике али и анационалне демагогије. Оба приступа инструментализују становниште вере и стварају контраефекат од жељеног. Отуд проистиче пут патолошког патриотизма и шизофреног глобализма. У овом раду покушаћемо да представимо јасанији приступ религији. Она је активни састојак личности и део вредносне традиције српског народа. Етнофиле-

* Рад је настао као последица истраживања у оквиру пројекта "Друштвени односи Срба и Хрвата, национални идентитет и мањинска права са аспекта европских интеграција", Министарства просвете и науке Републике Србије.

тизам је њено насилно прилепљено Јанусово лице које, пошто делује блиско, омаловажава хришћанске врлине. Управо таква представа најчешћа је злоупотреба религије у политичкој мисли код Срба. Овим радом желимо да скренемо пажњу на значај истраживања ове теме и противљење њеном неразумном избегавању. Рад показује да политичка елита Србије веру користи као средство манипулације а не као средство за достигнуће боље личности, друштва и државе.

Кључне речи: Религија, вера, Срби, политика, Бог.

МЕСТО РЕЛИГИЈЕ У ДРУШТВУ

Иако понекад условљено, ипак је готово уврежено мишљење о томе да је за модерна друштва цивилизацијска и демократска тековина секуларизација цркве и "припитомљавање" религијске потребе човека¹⁾ у оквире индивидуалних потреба личности при чему је социјални домашај такве потребе занемарљив. Ово мишљење имало је своју еволутивну путању и њена савремена представа увелико се разликује од већ традиционалних поставки Огиста Конта и Макса Вебера о томе да је процес секуларизације иреверзибилан, односно да предпоставља нестанак религије на супрот које долази наука са својим објективним погледом на свет.

Обрт који друштвена историја Европе крајем 20. века, али и не само Европе, доноси у својој догађајној појави поново уздиже вредности чији су носиоци вера али и црква као институција. Тиме је постојећи појам секуларизације, уколико је трагао за смислом свог опстанка, морао да претрпи одредничка прилагођавања. Раслојавања која су се појавила кретала су се од одредишта да је секуларизам урушавање темељних начела хришћанске вере, преко идеје о његовом одређењу као процесу постепене слојевите супституције хришћанских вредности²⁾, до одредишта да је секуларизам специфичан израз државне контроле препознатих вредности хришћанства који су један од темеља европске културе, али је њихов изражајни домашај контролисан и профилисан.

У историји је препозната појава латентне напетости која пулсира у односима државе и цркве као институционалне организације несумњивих верских потреба људи. Оба субјекта, као више-

1) Ближе види: Мирча Елијаде, *Историја веровања и религиозних идеја*, Просвета, Београд, 1991.

2) Ближе види и: Малком Хамилтон, *Социологија религије*, Клио, Београд, 2002.

вековне и постојане тековине друштвене идеје Европе, су врло често доносила процену да је потребно маргинализовати утицај оног другог уз често међусобно декларативно максимално разумевање и уважавање улоге и једне и друге институције у савременом друштву. "...Хришћанство би требало да буде од 'помоћи' свету, а да истовремено остане уљуљкано у својој 'духовности' и топлини 'сакралног.'³⁾ Полигон за овај сензибилитет међусобног респекта уз тињајући мотив субверзије и контроле јесу како људи као личности или појединци тако и друштво у целини.

Отуд је модерна политичка елита, позивајући се на традицију у намери да је надомести и инструментализује, континуирано изражавала потребу за ставом у вези са верским потребама како становништва тако и државе. Са друге стране свештена лица, (не) свесна свог овоземаљског живота и грешничког усуда, нису избегавала да у бројним приликама изнесу свој друштвени став и изнова скрену пажњу на, за многе од њих, неприхватљиву улогу статисте у савременим политичким догађајима и са уверењем да тиме извлаче цркву из вртлога безизлазног "парадоксалног" оквира постојања. Ова врста специфичне међусобне упућености и "преливања надлежности" између друштвено одговорних са једне стране и мирјанских душебрижника са друге стране добија на значају и непредвидивом интензитету у тренуцима када актуелна догађања претендују на контекст историјски преломног тренутка. Тада, међу позванима и самопрозванима који траже излаз уз тенденцију да предводе, јавља се проблем сопствене неуравнотежености и амбивалентних ставова. Таква недоумица јавних личности прелама се у збуњеност и конфузију најширег дела становништва које опет, нажалост њиховог самореспекта, а на срећу проказане елите нуди ауторитет одабраног лидера чији је став без довољне провере презет као норма или катехизис, у зависности да ли га износи политичар или свештено лице, која се следи и поштује. Ови неспретни и арогантни подухвати уздрмали су темељно схватање вредности и традиције која их је обликовала.

3) Марко Јовановић, "Секуларизам и његови изазови", *Православни мисионар*, јануар, фебруар 2012, стр. 49.

ТРАДИЦИЈА САВРЕМЕНОГ ИЛИ САВРЕМЕНОСТ ТРАДИЦИЈЕ

Озбиљна истраживања, а понекад и летимичан поглед су у прошлости препознали многе "сусрете" или "сударе" традиције и савременог. Оно што би могло да се назове парадигмом оваквог искуства сведочи о деструкцији и намери надмоћности једног над другим. У том контексту традиција је заправо била друго име за поредак, правилност, верску опредељеност и постојеће стање у друштву, док је енергија савремености преточена најчешће у радикално-револуционарне захтеве желела да постојећи status quo замени. Искушење оваквог "обрачуна" огледало се у томе што је савремена пројекција, уколико би однела победу, временом, некада пре, а некада и још брже, постајала непомирљиви кодекс, апсолутизација уведеног, односно ригидна традиција скоројевића. Њена бестијалност била је увертира за реакцију незадовољног друштва. Отуд је друштво упало у спиралу активно-реактивних односа, чије су недоречености и ароганција онемогућавале икакав други генерацијски контакт до конфликтног. Свака нова елита, у намери да замени постојећу, исхитрено је желела да свој модалитет обликовања друштва наметне као аутохтону творевину.⁴⁾

То је произилазило из тумачења да традиција обезбеђује човеково трајање и омогућава његово одржање у сопствено обликованом друштву и културном обрасцу. На успостављање вредности традиције нису имуне, дакле ни долазеће нити друштвене елите у одласку. Она је прека потреба и једних и других, а људе, којима је намењена и који праве избор од понуђених елита, она у исти мах и ослобађа и заробљава. С тим у вези намеће се инсинуација ограничавајућег односа традиције према слободи. У одређеној мери традиционалне вредности које су се темељиле на религиозо-

4) Овакав став арогантне интонације о одлучујућим вредностима сопствене генерацијске интелектуалне способности био је често изложен критици, како у свету тако и код нас. "Савремени историцисти, међутим, као да нису свесни древности свог учења. Они верују..., да је тај њихов вид историцизма последње и најсмелије остварење људског духа, остварење тако зачуђујуће ново, да је само мало људи кадро да га појми... да је социјалну промену могуће непосредно испитати током само једног животног доба. Ова је прича, наравно, чиста митологија."; Карл Попер, *Беда историцизма*, Дерета, Београд, 2009, стр. 161, 162. "Пошто је раније потребно свему доцнијем и пошто ранијем не треба ништа доцније, то је све раније услов свега доцнијег... што је нешто раније, то има мање услова, што је нешто доцније, има их више... Све ранје не завици ни од чега доцнијег; све доцније зависи од свега ранијег."; Божидар Кнежевић, *Принципи историје*, Досије, Београд, 2007, стр. 342.

ности, без обзира на удостојена изворна тумачења хришћанства, за велику већину становништва, постајале су ритуална обавеза чија је појавност заменила суштински значај. То време доминације ирационализма и катехизичке дословности постепено је, пред налетом развоја експерименталне науке, попуштало своје стеге у намери да очува свој идентитет.⁵⁾ Тада се и однос према постојећим верским нормама мењао и прилагођавао, појавио се еластичнији приступ који је напуштао задате опште културне обрасце предака. Ово је био почетак повоја традиције као конвенције.

Она, за разлику од увреженог, стимулише индивидуализам и слободнији приступ заузимању ставова. Вредност која је, у таквим оквирима претендовала да успостави свој континуитет постојања, односно идентитет традиционалности, морала је да се осведочи у практичној мудрости и примени и да издржи терет вишегенерацијског испитивања. На овај начин установљена традиција избегава напетост између постојаности и промене и ствара интерактивни однос међу њима, профилише поступност до граница прихватљиве идеологије⁶⁾, а њена је крајња последица консеквентност у компромису.⁷⁾ Савремено друштво, са тенденцијом глобализације и интегративним процесима, наметљивим постулатима и аргументацијом силе и, сходно томе, односа потчињености, онемогућује човеково остварење. Састав таквог друштва чини мноштво идентичних јединки које у сваком тренутку знају своје место у ситему врхунски организованог "мравињака."⁸⁾ Човеку, његовој личности, прети губитак сопствености. Он постаје нови тип човека, човек организације, "раздрагани робот."⁹⁾ Тако остварено друштво били је симулакрум смислене постојаности. Избегавају се онтолошка

5) "Ниједна друга светска религија није у свом ширењу изван места рођења прешла толики пут као хришћанска, нити је иједна друга показала такву способност прилагођавања у новим условима, као и толику снагу и живавост истрајавања у томе.; Михаило Ђурић, *Србија и Европа*, Бигз, Београд, 2003, стр. 165.

6) "Еволутивна идеологија рачуна са оним што је у човеку и око човека на данашњем ступњу општег развића, и зато себи у задатак поставља ход вишем ступњу – свесним и вољним идењем у корак људских заједница, кога не може бити без уздизања вере човека у човека."; Милан Грол, *Искушења демократије*, Службени гласник, Београд, 2005, стр. 141.

7) Ближе види: Михаило Ђурић, *Стихија савремености*, Службени гласник, сабрани списи, књига 5, Београд, 2009.

8) Види ближе: Никола Милошевић, *Достојевски као мислилац*, Београд, 1990.

9) Види ближе: Erich Fromm, *Escape from Freedom*, New Yor, 1941; Ерих Фром, *Бекство од слободе*, Нолит, Београд, 1989.

питања, а задовољавало се импровизацијом потрошачке знатижеље која није превазилазила оквире контролисане калакурнице.

ПРАГ СРПСКОГ ИСКУСТВА

Српско друштво, у времену свог модерног конституисања, почев од тзв. “српске револуције”, почетком 19. века, имало је континуирани проблем проналажења друштвеног консензуса у вези са вредностима које је српски народ, током своје историје, остварио. Сукоби, ратне катаклизме, надзирани парламентаризам, ауторитарни режими, идеолошка доктинрираност, национална неуравнотеженост као и друштвена клаустрофобија онемогућили су постојан временски континуитет развоја који би омогућио артикулисање вредности. Последње три деценије, које карактерише покушај друштвеног реструктурирања од комунистичког једноумља, преко националистичког слепоумља до развратне транзиције, нису обезбедиле демократизацију и културализацију српског друштва већ су свели утемељење вредности на њихов примордијални крик. Он је, испоставља се, пресахли одјек традиције коју нисмо препознали, а на коју се најчешће наша политичка елита позива једино у намери да очува власт јер је она извор финансијског престижа. Последица тога је ригидна ритуалност, разврат над обичајима, инструментализовано хришћанство и параноични аутизам. Друштво је извитоперило своју сврсисходност. Неодмерено смо се удаљили од моралних и естетских темеља друштва које заузимају средишње место како у вери тако и у теорији и намераваној пракси друштва још од Платона па до савремених функционалиста.

Културни образац, на тај начин стваран, био је најважнији чинилац моралне равнотеже у друштву и духовног здравља појединца у њему.¹⁰⁾ Наше друштво, изузетно приметно, већ нако Другог светског рата, улази у својеврстан искључиви конфликт са постојећим вредностима. Есхатолошка визија, намера коначног задовољавајућег решења, увреженост одсудног светскоисторијског задатка који друштво треба да оствари, издигли су на површину реалног постојања револуционарни патос. Његова је усредсређена намера била да сломи дотаташњу традиционалну структуру мишљења и свакодневницу просечног човека.

10) Ближе види: Милош Ђурић, *Културна историја и рани философски списи*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.

Последица тога је била захтевана апсолутна покорност, а појединац који евентуално не би разумео своју улогу, требало је принудити да чини оно што од њега држава очекује, односно оно што је нужно. Био је то процес стварања нових вредности које су биле на путу да омогуће тоталитаризацију друштва. Послушност није почивала на сталној бруталној сили, али се није либила ни одмазде нарочито према цркви.¹¹⁾ Последица таквог топло-хладног друштвеног притиска било је систематско ограничавање слободне људске делатности. Власт на тај начин устројена спроводила је трајно, тихо и отмено ропство.¹²⁾ Пад идеологије, етатизација федералних јединица и аутономних покрајина, осветољубиви национализми¹³⁾ и омраженост сопственог отуђења, довели су до разарајуће друштвене кризе. Рехабилитација вредности из прошлости, настала у околностима када је комунистички друштвени поредак губио свој идентитет и предвођена постојећом елитом која се прилагођавала, извитоперила је и провинцијализовала сваку изворну идеју.¹⁴⁾ Жеђ за доказивањем “потиснуте” истине обогатила је културну ширину и обичајно-образовну садржину, а од традиције створила бескрупулозни апарат инструментализован од политичке елите.

Са идентичном ситуацијом суочавала се “друштвено пожељна активност” повратка религиозности и националним вредностима. “Вишедеценијска комунистичка нетрпељивост, па и мржња према свему религијском у српском народу¹⁵⁾, као и неоправдано куђење свега националног у Срба, пре свега богатства српске традиције, несумњиво су допринели експлозији исте такве нетрпељивости и мржње, као и изрази дуго потискиване енергије у српском народу, овога пута испољене не према себи, већ према другим народима и њиховом верском опредељењу.”¹⁶⁾ Политичка елита је користила ово духовно лутање интелигенције, а изазивала подозрење и сумњичавост посматрача са стране који су у препознавању негативних

11) Ближе види: Радмила Радић, *Вером против вере, држава и верске заједнице у Србији 1945-1953*, Београд, 1995.

12) Ближе види: Алексис Токвил, *О Демократији у Америци*, Сремски Карловци, 2002.

13) "Народ који на геноцид не одговори геноцидом, осуђен је на нови геноцид.", Реченица која се могла чути током 90 –тих година прошлог века у ставовима политичке елите Србије. Владета Јеротић, *Вера и нација*, Арс либри, Београд, стр. 189.

14) Ближе види: Радомир Константиновић, *Филозофија паланке*, Нолит, Београд, 1991.

15) Ближе види: Саво Јовић, *Утамничена црква : страдање свештенства Српске православне цркве од 1945. до 1985. године*, Београд, 2001.

16) Владета Јеротић, *Вера и нација*, Арс либри, Београд стр. 188, 189.

карактеристика Балкана (читај доминантно Срба) стварали позитивни европски идентитет.¹⁷⁾ Немоћни и антагонистички настројењени, српски мислиоци, њихови водећи промотери, исцрпљивали су се у међусобним оптужбама у вези са повратком и потрагом изгубљеног националног идентитета. Док је за једне национализам био "израз екстремизма"¹⁸⁾ неподобан и деструктиван за српски народ, за друге је повратак националним идејама био незаобилазан. У том контексту национална идеја била је утемељена на тзв. "сељачкој Србији" и из ње протумаченој изворној моралности и синкретизму прихватљивих националних идеја, без грађанског садржаја и црквеног присуства.¹⁹⁾ Тако је настајао један нови културни садржај који је делом био умишљена ономатопеја пређашњег, а делом сопствени аутохтони ревизионизам доступних верско-културних садржаја.

Садржај савремених вредности није одговорио на комплексну стварност већ је био сопствена стереотипија еха из прошлости која се, без много анализе и промишљања, позивала на аналогije са прошлим. Управо је то био раскорак са стварношћу и пут ка фиктивној религиозности а тиме и пут ка националном илузионизму. "Културни процес човечанства, наравно, апстракција је вишег реда него што је развој појединца, зато је теже да се овај процес представи очигледно, па зато и не треба претеривати у трагању за аналогijaма."²⁰⁾ Иако се прошлост величала, захтевани стереотип идентитета, није дозвољавао да се она и рационално докучи. Маргинализовани су достигнута хришћанска постигнућа и истраживања о националном идентитету.²¹⁾ Идеолошка уобразиља која их је хируршки одстранила, тиме је посредно и даље била друштвена форма која се користи иако су се готово сви ограђивали од ње. У таквој уврежености ставова идеолошка ирационалност је надоместила религиозност и стрпљење које из ње проистиче. Одсудни по-

17) "Балкан је послужио као складиште негативних карактеристика наспрам којих је конструисана позитивна и самохвалисава слика 'Европејца' и 'Запада'...Балкан је остао кмет Европе, антицивизација, њен алтер-его, њена тамна страна."; Марија Тодорова, *Имагинарни Балкан*, 20. Већ, Београд, 2006, стр. 356,357.

18) Ближе види: Оливера Милосављевић, *Чињенице и тумачења, два разговора са Латинком Перовић*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, сведочанства 37, Београд, 2010.

19) Ближе види: Добрица Ћосић, *У туђем веку*, Службени гласник, Београд, 2010.

20) *Одабрана дела Сигмунда Фројда*, пета књига, Матица српска, Нови Сад, 1970, стр. 351.

21) Ближе види: Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, књига 3, *За време другог светског рата и после њега*, Београд, 2002.

духвати захтевани су одмах, једна генерација желела је да реши сва горућа питања. Тиме је постао доминантан концепт "моменталног и праскавог"²²⁾ у вези са досезањем циљева, а вредности које је народ стварао докона су традиција, уколико нису прагматичне у датом времену. Иако је на ту циљну "јурњаву" још почетком 20. века подсећао и књижевник Лаза Костић, она је након вишедеценијске изолације, међу савременицима, поново достигла непромишљеност до етнофилетизма.

ЗЛОУПОТРЕБА ВЕРСКЕ НАКЛОНОСТИ

Етнофилетизам је искључивост, политиканство, национална еуфоричност и супротно поимање Христовог учења. Оно је помањкање вере, а истицање срџбе, оно је самољубивост и неумерена саможивост. "А баш је било све у нама и око нас пуно крцато Српства и братства! Али Српство више свега. Један се мој вршњак – чини ми се 'Дошица' - у заносу тадашње србоманије или автоидолатрије обесмртио се чак и узвиком: Србин је Бог!"²³⁾ Становишта попут овог, која су критиковала занос етнофилетизма, била су мислећи талас²⁴⁾, који је доносио са собом синкретизам традиције и модерног јер је тражио место Срба у савременом свету а не у изолацији од њега. Његову енергију поспешивала је и религиозна мисао код Срба. "Хоћеш ли да дођеш до слободе ратом, онда поведи прво рат против себе самог, па ако овај рат успешно окончаш, увидећеш да су сви други ратови сувишни."²⁵⁾ Она се критички односила према етнофилетизму – ставу о предности нације над вером, у данашњем времену највећој опасности гордљивости српске идеје. Етнофилетизам је вредносна недореченост модерног друштва које хаотично трага за својим идентитетом инструментализујући традицију.

Протагонисти етнофилетизма, позивајући се на Бога заправо негирају Бога као основну човекову и народну вредност која се огледа у недокученом богатству и духовности. Људи су личности и непредвидива и најдубља створења. По тумачењу цркве њихов пад може да буде подједнако дубок као што је њихов успон према

22) Чланак "Наш национализам", *Слога*, бр. 42, 17. (30.) окотбар 1910

23) Лаза Костић, *О Змају*, Матица српска, Нови Сад, 1989, стр. 120-121.

24) Ближе види: Саша Марковић, Снежана Бесермењи, "Културни национализам' у политичкој мисли код Срба почектом 20. века", *Српска политичка мисао*, број 4/2011, стр. 377-394.

25) Епископ Николај, *Мисли о добру и злу*, Линц, 2000, стр. 67.

Богу. Та препозната опасност је људски егоцентризам – истрајан и арогантан.²⁶⁾ Многи истакнути писци, у свом времену а актуелни у садашњем, указивали су на искушења која поводљивост ка егоцентризму доноси са собом.²⁷⁾ Вапајни усклик је и до српских хришћана снажно одјекнуо. "Ужасно је бити човек."²⁸⁾

"Човек је суперлативно потцењиван и суперлативно прецењиван. Потцењиван је до очајања, прецењиван до ужаса. Прецењиван је толико, да је боготворен, но и потцењиван је толико, да је ђавотворен."²⁹⁾ Етнофилетизам је политички левијатан који изнова покушава да веру прилагоди својим ограниченим политичким циљевима при чему његове присталице упорно инсистирају на томе да је активан политички живот једини начин да се идеје хришћанства остваре у друштву које опет, без њих неминовно пропада.

У овом контексту пренебегавају се две основне тековине модерног друштва. Најпре та да политика одавно није "политичка филозофија" чија је основа свеобухватни мисаони систем о људском животу уопште, већ је "усмереност ка моћи."³⁰⁾ Политика је најживотнији и најсвојственији израз човекове несавршености и недовршености, због тога што стално и свуда постоји могућост сукоба и борбе међу људима, што стално и свуд има појединаца и друштвених група који утичу или настоје да утичу на понашање других прилагођавајући се више или мање успешно ситуацији у којој се налазе и бирајући с мање или више промишљености и одговорности најпodesнија средства за постизање жељених циљева.³¹⁾

САДРЖАЈ ВЕРЕ – ИНСПИРАЦИЈА ВРЕДНОСТИ

Друга битна карактеристика је да је хришћанство, без обзира на многобројне тренутне и изазове у прошлости, ширина која

26) "Православним подвигом вере човек васкрасава себе из гроба егоизма: егоцентризам свога разума, егоцентризам своје воље и срца побеђује христоцентризмом подвига вере." Јустин Поповић, *Филозофија и религија Ф. М. Достојевског, Достојевски о Европи и словенству*, Манастир Ћелије, Београд, 1999, стр. 114.

27) Многобројна искушења била су дело "проклетог проблема личности" како је Достојевски писао. М.Ф. Достојевски, *Дневник писатеља*, стр. 458.

28) Ава Јустин, *Филозофске урвине*, Београд, 2010, стр. 5.

29) Јустин Поповић, *Филозофија и религија Ф. М. Достојевског, Достојевски о Европи и словенству*, Манастир Ћелије, Београд, 1999, стр. 19

30) Констатација Макса Вебера – примедба С.М.

31) Михаило Турић, *Стихија савремености*, Службени гласник, сабрани списи, књига 5, Београд, 2009, стр. 182.

тешко може да стане у скучене оквиру политикантских интереса а да се при том, без обзира и на најискреније поштене намере, не деформише. "Православна филозофија је уметност над уметностима и наука над наукама."³²⁾ "Како је неизмерна мудрост Божја! И ништа јој није равно у неизмерности осим љубави Божје. Колико је велика мудрост и љубав Божја, показана у стварној природи!"³³⁾ "Дух Свети је Бог који је увек исти и не мења се. Он је Истина која је увек доследна себи. Као што су истине вере, догмати, од Бога и зато неизменљиви, тако је и са коанонским прописима и етичким правилима...Они се могу само поступно налагати, према духовном узрасту верних и приликама времена, могу се изнети и образложити савременим језиком, али се њихова суштина не може мењати."³⁴⁾

Вера је душевна потреба човека која има замах свеобухватности и изнад је домашаја социјалних поставки и политикантских анахроности. Она намерава да утиче на људе као носиоце друштвених активности, али је врло уздржана према било каквом савременом тумачењу постулата вере без њеног свестраног познавања. С обзиром на то да се вера живи и спознаје током живота, тешко је преузети на себе одговорност о спознаји у потпуности и да, позивајући се на веру, појединац може друштвено да делује, а да то не буде препотентно и антихришћанско. Тим пре тежина непримерене политизације вере, на основу европског искуства у прошлом веку, уколико се украти у "судару ставова" са другим идеолошким и ирационалним политикоманијама може довести до несагледивих консеквенци. Неуравнотежена слобода исказана кроз тзв. максималну толеранцију, а коју најчешће упражњавају појединци и групе недорасли у вери, води ка искључивости ставова и политици без компромиса.³⁵⁾ Из алтруизма, уколико је *soliloquia* и само са призвуком хуманизма, а без самилости и искреног саосећања, подсећа теологија, врло лако може да се склизне у освету несхваћеног над недостојнима самилости.

32) Јустин Поповић, *Догматика православне цркве*, Манастир Ђелије, Београд, 2003, стр. 10.

33) Николај Жички, *Омилије*, Линц, 2001, стр. 48.

34) Патријарх Павле, *Да нам буду јаснија нека питања наше вере*, Београд, 2007, књига II, стр. 64.

35) "Ако се сукоб рационалног и ирационалног и може толерисати, конфликт између две "ирирационалне стварности", какву је свет доживео за време Адолфа Хитлера, опомиње нас да се апсолутна толеранција изрођава у најпогубнију нетолеранцију и колективну несрећу."; Радомир Ђорђевић, "Религија, црква, држава – филозофски приступ", приређивачи: Владета Јеротић, Мирослав Ивановић, *Религија између истине и друштвене улоге*, Дерета, Београд, 2009, стр. 271.

Представници православне вере код Срба, и сами подложни искушењу могућности тријумфалног повратка, нису занемаривали овај проблем. Они су му посветили достојну пажњу у намери да очувају интегритет суштине вере, не бежећи и од изазова погрешног сопственог исказа. Овај изазов тумачења вере у човековој социјалној активизацији подсећа на питање доследности у хришћанском учењу и могућности његовог примеренијег представљања савременицима, а узимајући у обзир околности у којима се њихов живот одвија. То је однос акривије³⁶⁾ и икономије³⁷⁾. Акривија је доследност у Христу и цркви, традиција која траје више векова и устручава се неканосних пробоја. "Тражење од себе и од других пуно и тачно испуњавање заповести Божјих, датих у Светом писму и канонима Цркве, ради Царства небеског и спасења душе, ето то је принцип акривије."³⁸⁾ Са друге стране, иако има вишесмисла³⁹⁾, икономија је надзирана и опрезан покушај човека у вери да свој домет у вери пренесе, на примерен начин, онима који се вери тек окрећу или покушавају да у њој пронађу смисао за стварност из које долазе. Икономија је заправо проповед доследне и канонске вере окарактерисан еластичношћу потребном у историјском времену и изазовима које оно собом носи.⁴⁰⁾ "Свети Атанасије Синаит казује слично: "Опет велим да кад се дође до употребе по икономији, не треба у свему да буде, него да буде по снисхођењу и у циљу спасења неких."⁴¹⁾ Православна црква, једна од њих и Српска православна црква, на тај начин непрестано осавременује свој приступ и покушава да демантује оптужбе да је ригидна, окоштала и анти-модерна. Вера, у овом тумачењу, живи у времену а чувар је традиције. "У примени икономије никако не треба гледати покушај да се избегне вршење заповести Божјих, или канонских прописа, него обратно, њихово извршење...И један и други принцип, акри-

36) "Акривис" – тачан, брижљив, марљив, тачно поступање на делу.

37) Икономија (гр. *оконоџа*, лат. *dispensatio*, домострој, промисао, управљање, руковођење, план, нацрт, разрешење), <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/recnik/I.htm>.

38) Патријарх Павле, *Православље у савременом свету*, Београд, 2010, стр. 25.

39) <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/recnik/I.htm>, Ближе види и Павле Евдокимов, *Православље*, Службени гласник, Београд, 2009.

40) Човекова гордљивост и саможивост опаснија је код умишљеног верујућег него код оног који је декларисани агностик и неверник. Позната је прича да када је један познати хришћански теолог дошао на једну трибину да прича о лажима код верујућих, његово прво питање упућено препуном аудиторијуму било је: Ко је прочитао моју књигу о греху ? Значај број присутних је подигао руку, а тада је предавач рекао (парафразирано): У реду је сада можемо да причамо о теми трибине – лажима, с обзиром на то да ја нисам написао књигу о греху и ви нисте могли да је прочитате."

41) Патријарх Павле, *Православље у савременом...*, стр. 30.

вије и иконоије, Црква примењује у истом циљу, спасења верних вршењем заповести Божјих, али узимајући у обзир њихове моћи и околности живота.⁴²⁾ Границе икономије пренапрегнуте су и изложене су латентној напетости. Икономија у пренаглашеној ревности да помогне неупућенима и брзоплетости⁴³⁾ да им се омоли може да изађе ван оквира акривије, тада је она ништа друго до празнословље које трује а не сеје. Упућеност у веру не дешава се преко ноћи, а понекад не може да се запати нити након деценија, а камоли година искреног рада.⁴⁴⁾ Постоји својеврсна дијалектика између свештеника који проповеда и оног коме је поука упућена. До које мере попустљивост и прилагођавање свештеника ка човеку који жели да верује треба да иде, а како би је он канонски схватио упркос опасности да је у слободи свог површног или чак и продубљеног верског васпитања не злоупотреби, отоврено је питање и за проповедника и послушаника.⁴⁵⁾ Млади људи који су, често за разлику од својих индолентних родитеља али и старијих предака, спремни да свој национални идентитет осведоче кроз приврженост православљу труде се да поруке правилно разумеју. Ипак део њих, у осећају снаге и недостатку смерности, иритирани актуелним политичким постаментом⁴⁶⁾, уз привидни позив на Божју помоћ предпоставља

42) Исто, стр. 33.

43) "Божански промисао је непрекидно дејство мудрости, добротe, љубави и свемоћи Божје; дејство којом Бог надгледа, чува и одржава биће и силе својих створова, упућује их крајњем циљу, помаже свакоме добру, а обуздава или исправља зло не спутавајући слободу твари."; Јустин Ћелијски, *Догматика православне цркве*, књига 1, Београд, 2003, стр. 339.

44) "О три предмета не жури да говориш: о Богу- док не утврдиш веру у Њега, о туђем греху – док се не сетиш свога и о сутрашњем дану – док не сване."; Епископ Николај, *Мисли о добу и злу*, Линц, 2000, стр. 7.

45) Дијалектика таквог отвореног типа јесте савремена политизација покрета Двери који је 2009. године, за свој добротворни рад, добио Архијерејску грамату за дотадашњи целокупан рад и на коју се позива и данас, без обзира на новонастале околности... " Србија пропада не зато што је економски пропала, већ на првом месту зато што је морално посрнула. Сматрамо да вера помаже људима да сачувају свој образ и поштење, као и да схвате да и над њима има неко ко «од горе види све». Приметивши вишегодишњи рад Двери на културном, али и социјалном и хуманитарном плану (добитници смо и награде Вечерњих новости за хуманитарни подвиг године у акцији «Кад би хлеба било више» за народне кухиње на КиМ), блаженопочивши Патријарх српски Павле нам је 2009. године подарио Архијерејску грамату за целокупни рад. Свима нама у Дверима, то је најдраже и најдрагоценије признање. Својом скромношћу, љубављу и пожртвованосту, Патријарх Павле је свима нама оставио неписани завет да следимо његов пример. Дај Боже да бар делимично успемо у томе. Институционалне везе Двери са СПЦ не постоје, али одржавамо најважнији контакт са Црквом, а то је у Светој чаши када се причешћујемо". <http://www.dverisrpske.com>.

46) "Догађања на нашој политичкој сцени су мучна. Нико није задовољан. И опозиција и власт су одраз општег нашег духа и менталитета. Ни институције у држави нису ништа боље. Али, будимо реални, све то представља слику свих нас...друштва у целини.";

Христу нацију. Ту је приметак искључивости, девастирања, дискриминације, симулакрума и идеолошке уобразиље о друштву.⁴⁷⁾ Овако усвојен поглед на веру беспримерна је подршка у мотивацији национализма чији је основни набој шовинизам и искључивост. Такав став није поникао из вере нити њене институционалне представнице цркве. Он је позив на одмазду и реваншизам, вредности дубоко антиправославне, чак и ако наочиглед има разлога за такав чин. Црква је упозоравала на такав друштвени процес. "Чувати се треба у овом смутном времену икакве бесмислене и безумне одмазде, као што неразумни почеше да чине против џамија, у Београду и Нишу. Да се бранимо од зла и злочинаца, али не на нељудски начин или да не да Бог, чињењем зла и нечовештвом на начин на који то злочинци чине."⁴⁸⁾ Ово је концепт идеолошког друштва на који су многи саврменици указивали, пре него што је било јасно да, у атмосфери искључивости, њихов концепт политичког компромиса није могао да заживи. "Строго контролирана информација се у исто вријеме исказује као сазнање што га намеће идеологије једне политике и као извор друштвене стабилности. Изједначавање слободе информације са прочишћеном информацијом представља сталну потребу идеолошког друштва."⁴⁹⁾

Таква постмодернистички и постсекуларни приступ са неотрадиционалним приступом вери позива се на Бога али у њему проналази лик идола коме се клања до идолопоклонства⁵⁰⁾, а не лик Богочовека којег свако од нас тражи не зато што је далек већ што је присутан али је једино доступан кроз верско саосећање. "Вера је

Интервју Радована Биговића, продекана на Богословском факултету у Београду. <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/280418/Nema-precjeg-posla---od-dobrih-odnosa-sa-susedima>.

- 47) У нашем пројекту погледа на науку вера није супротстављена мишљењу, шта више његова је осведочена подршка и заштитник човека и друштва од беспоговорне идеологије. "...Ако идеолошки говор уопште још заслужује да се назове мишљењем. Јер, његова је битна одлика управо настојање да се беспоштедно сатре, да се беспоговорно ликвидира свако појмовно-дискурзивно мишљење.". Михаило Ђурић, *Изазов нихилизма, искуство разлике*, Службени лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 169.
- 48) *Апел са ванредног, проширеног заседања Светог Архијерског Синода Српске православне цркве, поводом погрома на Косову и Метохију*, 18. Март 2004; http://www.spc.rs/old/Vesti-2004/03/18-3-04_c01.html.
- 49) Јован Рашковић, *Луда земља*, Београд, 1990, стр. 115. Види ближе: Саша Марковић, "Дискурс о националном идентитету Срба у Хрватској почетком 90-тиг година прошлог века", *Зборник радова Српско-Хрватски односи у 20 веку – двадесет година од почетка рата*, Нови Сад, 2011, стр. 57-75.
- 50) "Веруј и не истражуј" (парола непознатог порекла!). Вера је овде слепа. Апсолутно поштовање ауторитета. Таква вера је идејни темељ сваког тоталитаризма: идеолошког, политичког, религиозног"; Интервју протојереја ставрофора др Радована Биговића, "Вера у постмодерном и постсекуларном свету", Радио Светигора, 30. 10. 2011. <http://radiosvetigora.wordpress.com/2011/10/30/>.

'принос', даривање. Ко највише верује, тај највише даје."⁵¹⁾ Васпитавања ван милеа хришћанства, младост која и пронађе вредности вере види их у фрагменту оличеном у остварењу циљева своје нације. При том се заборавља суштина целоживотног хришћанског приступа у којем је васпитање битан сегмент стварања личности. "Овдје се не ради о малим стварима, овдје је ријеч о начину живљења цијеле васељене. Васпитавај га да даје предност млађем брату ако га има; ако нема њега онда – служи. Јер ово је пример највећег мудрољубља. На тај начин, дакле, укроћуј гнев да би у нама рађао смирене помисли. Јер, кад није низашта страшно везан, кад не наноси штету, кад не треба исцјељења, кад се не нервира када се другоме указује поштовање, одакле ће се онда гњев распалити."⁵²⁾

Ова хришћанска интенција појављује се и у морализму анти-религиозних друштвених постамената. У том случају, који је често препознат, појављује се ситуација у којој се савремена грађанска мисао секуларно орјентисана, наслађује моралном критиком национализма с обзиром на то да се овај не придржава хришћанског поимања човека. Парадоксалност овог концепта огледа се у међусобним оптужбама за неостварени хуманизам услед неприхватања хришћанске традиције од којег су оба стремљења подједнако удаљена. ""Проблем нашег народа је што није религиозан, да је религиозани тај би распоред вредности био другачији, цена људског живота би била виша и много би мање било насиља."⁵³⁾

Својим поступцима, на тај начин сасвим супротно од оног што желе или прихватају да желе, политички инструментализовани покрети данашње српске деснице имају тенденцију подршке још одавно препознатих ставова Димитрија Хоматијана, највећег критичара поступака Светог Саве. Хоматијан је Сави замерао да "превише воли род српски, више него Исуса Христа." Хришћанска традиција код Срба позната и као "Светосавље" управо је утемељена на хришћанској универзалности и боголикој човековој личности. "Као благодатни брат Христа, Сава је прилазио свима крштеним народима као браћи Христовој, а не као странац странцима." Односно "творио је како је говорио" – како је писао Савин биограф Теодосије. Била је то "делатна љубав", како ју је тумачио Симеон

51) Исто.

52) Свети Јован Златоуст, *О сујети и како треба родитељи да васпитавају децу*, Манастир Острог, 2010, стр. 190, 191.

53) Оливера Милосављевић, *Чињенице и тумачења, два разговора са Латинком Перовић*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, сведочанства 37, Београд, 2010, стр. 125.

Нови Богослов.⁵⁴⁾ "Народи су то осећали и зато су Саву с љубављу примили, с поштовањем слушали и с тугом испраћали. О није хо- дао по свету да прославља српски народ но да прославља Христа, љубав над љубављу. Због тога је свет заволео њега и његов народ због њега."⁵⁵⁾ Хришћанство није препознало нити један народ као специфичан и ближи Христу од других. Како је истицао руски ре- лигиозни мислилац Максим Тарејев "...нигде у сачуваним списима Новог завета не стоји да је Он обећао спасење народима, већ само оним појединцима у 'свима народима света' који се крсте у име Оца, Сина и Светог Духа."⁵⁶⁾ У том смислу и одише проповед ре- лигиозних српских мислилаца на које се десничарске организације позивају често и не постављајући питање о томе где је суштина. "Љубав је од Бога, и сваки који љуби од Бога је рођен и зна Бога. А који не љуби не зна Бога: јер Бог је љубав... „Бог је љубав и ко остаје у љубави у Богу остаје, и Бог остаје у њему"⁵⁷⁾

ИСКУШЕЊА НЕДОРЕЧЕНОСТИ И ОГРАНИЧЕНОСТ ТУМАЧЕЊА

Савремено српско друштво трпи и подстиче, више него што превазилази дубоку кризу сопственог идентитета. У таквој ситуа- цији евидентна је посвећена склоност епохализацији свакидашњи- це и значаја сопствене интелектуалне перцепције. Разисторија⁵⁸⁾, новооткривени термин, својом грандоманијом која је по неким поистовећена са митском представом⁵⁹⁾ и одсудном пишчевом ин- терпретацијом, нама најчешћим посматрачима или послушним следбеницима редоследа догађаја, оставља врло сужен простор могућег личног разумевања, а нуди потребу за следбеништвом. Речник тумачења појава савременог промишљања српског иден- титета допуњен је појмовима којима се приписује есхатолошка одредница и одсудни каракрет. На тај начин креатори садашњице

54) Јарослав Пеликан, *Хришћанско предање, Историја развоја догмата*, 3. том, Службени гласник, 2010, стр. 319.

55) Николај Велимировић, *Живот Светог Саве*, Дерета, Београд, 1999.

56) Владета Јеротић, *Вера и нација* ...стр. 155.

57) Јеванђеље по Јовану, 4, 7-8.

58) Ближе види: Добрица Ћосић, *Босански рат*, Службени гласник, Београд, 2012.

59) "Мит је део ваше историјске свести, али да кроз два века српску средњовековну држа- ву узимате као основу за текућу политику, то стварно води у једну, хајде да најблаже кажем, дубоку интелектуалну и моралну конфузију."; Оливера Милосављевић, *Чиње- нице и тумачења, два разговора са Латинком Перовић*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, сведочанства 37, Београд, 2010, стр. 125.

узурпирају прошлост јер, по њима, до њих у њој није ништа решавано и тиме ниподаштавају историјски континуитет и његову интерпретативну правилност. Ствара се слика да је блиска догађајна прошлост недоступнија и оптерећујућа за обичног човека и отвара се пут елитистичком предводништву од стране одабраних. Њихова улога, иако прокламовано патриотска, заправо је уподобљена "кафанском дивану" који има времена за саможиву слику и представу која уз њу следи, без потребе за крајем али уз умишљеност правдољубивости. Самозаводљивост проистекла из значаја сопствене улоге, речита је и не преза од упечатљивих термина и "великих речи", често међусобно конфронтираних и цинично апстрахованих из хришћанске традиције или њене митоманске представе. "Најтеже је бити веран осрамоћеном народу, као што је тешко бити веран осрамоћен сину и ћерки или осрамоћеним родитељима... Обманути смо дакле сви... Срби ће победити патњом. Патњом и трпљењем не памећу. ..." ⁶⁰⁾ Конгломерат идеја које одишу конфузијом и дезорјентисаном поруком снажно су упориште да у земљи транзиционог кретања, каква је Србија, са бројним пропалим привредним и културним пројектима и изневерим надама о бољитку појави друштвена а тиме и политичка потреба ослонаца у вредности традиције читај уподобљавању вере. Противници оваквог девастирања вредности и вере требају да буду гласнији, али је њихов избор у складу са речитошћу сталоженог и прибраног интелектуалца који, свестан својих вредности, на мало тога претендује, а тиме на много тога утиче. ⁶¹⁾

Анахрони историзам или рационални нихилизам ⁶²⁾, довели су данашње српско друштво до раскрснице са које не зна куда да крене јер не зна откуда је и дошло. Омладина је у приметном безнању и поприлично је збуњена непостојећим утабаним стазама традиционалних вредности. У таквој ситуацији она је склона крајностима

60) Добрица Ћосић, *Босански рат*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 60, 150, 172.

61) "...Онда сам прочитао и фамозни *Дневник о Косову*. Погрешнију политику не можете смислити ни спровести. И тада сам се поново уверио: ако хоћеш да се бавиш добром политиком, ради све супротно од Добрице"; "Давитељ из круга двојке", интервју са Видосавом Стевановићем, НИН, број 3195, 22. март, 2012.

62) "У вртлогу нихилистичког кретања пропада читава традиционална култура захваљујући којој је човек живео у уверењу да постоји неко надземаљско или наднебеско царство смисла, да постоји један уређени смисаони поредак, да постоји један трансцендентни свет, свет идеалних ликовал или вечних суштина на коме се, у крајњој линији, држи и оснива овоземаљски свет несавршених, променљивих и пролазних ствари и појава."; Михајло Ђурић, *Изаов нихилизма, искуство разлике*, Службени лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 169.

уско националистичкој у оквиру које је вера идеологија или синкретистичко интернационалној у оквиру које доминира атеизам. Тумачење вере, у оба случаја, је супротно хришћанској традицији и учењу. У националистичкој уобразиљи религија је беспоговорно идолопоклонство⁶³, а у анационалном интернационализму доминира вера у безверје. И једна и друга алтернатива подједнако су деструктивне и озбиљна претња опстанку друштва у модерном времену.

Повратак препознатом, присутном по позиву али не и по суштини, културном националном и вредносном обрасцу треба да је пут друштва које је изневерило себе и своје претке. "Кад је реч о култури једног народа, морају се узети у обзир све гране његовог духовног живота: не само његова наука него исто тако његова вера и морал, његова књижевност и уметност, његова политика и право, његова војска и привреда, његови обичаји и забаве."⁶⁴ За човека у тако одређеном друштву хуманост је највиша вредност и огледа се у холистичком приступу. "Човечност човека није његова природна одређеност, већ његов културни задатак, његово духовно одређење."⁶⁵ Улога цркве, као институционалног носиоца вере, у потрази за друштвом културе, незаобилазна је. Међутим, политизација цркве је крајње опасна. Једини начин да се то избегне а при том да се адекватно социјализује улога цркве у друштву јесу њене хуманитарне активности које друштво препознаје као сопствену стратегију изласка из кризе идентитета.⁶⁶

Мозаик друштвених вредности једино је могуће открити путем традиције као предуслова савременог, при чему је вера саставни сегмент традиционалног упоришта идентитета друштва. И савремена светска истраживања указују на религиозни постамент

63) "Национализам, попут сваке религије, уводи у игру не само вољу, већ и интелект, имагинацију и емоције. Интелект конструише једну спекулативну теологију или митологију национализма. Имагинација је изградила невиђен свијет око вјечне прошлости и никад прекинуте будућности властите нације...пошто је национализам, опет попут сваке друге религије социјалан, и његови ритуали су јавни, а изводе се у име и за спас заједнице."; Душан Кеџмановић, *Рационално и ирационално у национализму*, 20. век, Београд, 2004, стр. 126.

64) Слободан Јовановић, *Културни образац*, Стубови културе, Београд, 2005, стр. 42.

65) Михајло Ђурић, *Хуманизам као политички идеал*, Службени гласник, књига 2, Београд, 2009, стр. 351.

66) У том контексту треба посматрати Потписан Меморандум о сарадњи Српске Православне Цркве и Министарства унутрашњих послова Републике Србије на спровођењу стратегије за борбу против дроге у Републици Србији, 19. марта 2012. године. http://www.spc.rs/sr/potpisan_memorandum_o_saradnji_srpskepravoslavne_crkve_ministarstva_unutrasnjih_poslova_republike.

културног национализма народа⁶⁷⁾ и у тако откривеном национализму траже могућност суживота⁶⁸⁾, одлучни у покушају да проникну у његове карактеристике.⁶⁹⁾ Без њега пројекат јединствене Европе може да доживи националистички атак као политички провизоријум из којег прети да проистекне неочекивани исход оличен у тријумфу друштвене, верске, државне и људске искључивости. Последице такве хипотезе, хтели ми то или не, морају да нас врате на ново преиспитивање адекватне улоге вере у друштву.

Sasa S. Markovic, Snezana Besermenji

TEMPTATIONS OF ETHNOPHYLETISM IN RELIGIOUS MOTIVES WITHIN SERBIAN POLITICAL THOUGHT

Summary

Modern Serbian society has been experiencing a strong influence of extreme political movements. The effect of their political power has been equally destructive regardless of whether it originates from the left or right wing party ideas. Despite declarative democracy and parliamentarism, due to the fact that these ideas are present, the political scene of Serbia rather resembles a battlefield with confronted ideologies than it represents a meeting place and dialectics of political ideas. One of the most important segments in the contest of political elites in Serbia is the religion. As a recognized factor for the creation and preservation of national identity, religion is used as an argument in nationalist rhetoric and in anti-national demagoguery, too. Both approaches instrumentalized the pedestal of religion and created the opposite affect from the desired. This paved the path of patriotism and the path of pathological schizophrenic globalism. It is particularly young people who tend to accept extremes. Their so-called Orthodox fanaticism turns religion into an unquestioningly believed ideology which does not allow for reconsideration. This road is very much in contradiction with true religious teaching on search for God. Therefore church as an institution and its priests as officials have a very difficult

67) Elias Baumgarten, "In search of a morally acceptable nationalism", *Journal of Ecumenical Studies*, 42:3, Summer 2001

68) Ближе види: Хаген Шулице, *Држава и нација у европској историји*, Београд, 2002; Ортега и Гасет, Хорсе, *Европа и идеја нације*, Београд, 2003; Брубејкер Роџес, "Национализам у новом контексту: феномен националног и национално питање у новој Европи"; *Реч*, бр. 72, 2003, стр. 283-336.

69) "Човек не може да искорачи из света нација нити да се ослободи претпоставки и уврежених навика мишљења које проистичу из тог што живи у том свету."; Мајкл Билиг, *Банални национализам*, 20. век, Београд, 2009, стр. 73.

and responsible task. They must persist in the true defence of religious dogma and also ensure that the Orthodox doctrine reaches the targeted ones. Such situations hide great temptations for priests to deviate from open thinking and tolerance. However, this can be overcome. Although the Serbian people have been undergoing the period of history decomposition as some would call it, the faith has been consistent and true to Christ, therefore anyone who wanted to listen could hear the true faith. Quasi-Orthodox religion and Ethnophyletism out-cried the call for peace, tolerance, coexistence and reconciliation. A message saying that in looking for a better world we should first start from ourselves is still present and directed towards a happier Serbia. Europe too believes religion to be the source of cultural nationalism that could provide coexistence of the multi-national union. The escape from this idea is but the escape from oneself. This paper shows that the political scene in Serbia uses faith as a means of manipulation and not as a means to become a better person, and to achieve a better society and a better state.

Key Words: religion, faith, the Serbs, politics, God.

ЛИТЕРАТУРА

- Ава Јустин, *философске урвине*, Београд, 2010.
- Билиг, Мајкл, *Банални национализам*, 20. век, Београд, 2009.
- Велимировић, Николај, *Живот Светог Саве*, Манастир Жича, 2008.
- Велимировић, Николај, *Пролог*, Сабрана дела, Графика, Шабац, 2001.
- Велимировић, Николај, *Мисионарска писма*, Сабрана дела, Графика, Шабац, 2001.
- Велимировић, Николај, *Омилије*, Сабрана дела, Графика, Шабац, 2001.
- Велимировић, Николај, *Мисли о добру и злу*, Верзал, Зрењанин, 2009.
- Велимировић, Николај, *Мисионарска писма*, Верзал, Зрењанин, 2009.
- Велимировић, Николај, *Молитве на језеру*, српска књига, Рума, 2006.

- Велимировић, Николај, *Српски народ као теодул*, Београд, 2010.
- Николај Жички, *Омилије*, Линц, 2001
- Грол, Милан, *Искушења демократије*, Службени гласник, Београд, 2005.
- Данилевски, Николај, *Русија и Европа*, Службени лист СРЈ, 1994.
- Достојејевски, М.Ф, *Дневник писатеља; Дневник писца 1876*, Београд, Партизанска књига, 1981,
- Епископ Николај, *Мисли о добру и злу*, Линц, 2000.
- Ћосић, Добрица, *Српско питање у 20. веку*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Ћосић, Добрица, *У туђем веку*, Службени гласник, Београд, 2010.
- Ћосић, Добрица, *Босански рат*, Службени гласник, Београд, 2012.
- Ђурић, Милош, *Културна историја и рани филозофски списи*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.
- Ђурић, Михаило, *Србија и Европа*, Бигз, Београд, 2003, стр. 165.
- Ђурић, Михаило, *Хуманизам као политички идеал*, Службени гласник, сабрани списи, књига 2, Београд, 2009.
- Ђурић, Михаило, *Стихија савремености*, Службени гласник, сабрани списи, књига 5, Београд, 2009.
- Ђурић, Михаило, *Утопија измене света, мит, наука, идеологија*, Службени гласник, сабрани списи, књига 6, Београд, 2009.
- Ђурић, Михаило, *Изазов нихилизма, искуство разлике*, Службени лист СРЈ, Београд, 1997
- Евдокимов, Павле 2009, *Православље*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Елијаде, Мирча *Историја веровања и религиозних идеја*, Просвета, Београд, 1991.

- Елијаде, Мирча, Свето и профано, Нови Сад, Сремски Карловци, 2004.
- Хамилтон, Малком, *Социологија религије*, Клио, Београд, 2002.
- Fromm, Erich, *Escape from Freedom*, New York, 1941; Ерих Фром, *Бекство од слободе*, Нолит, Београд, 1989.
- Јеротић, Владета, Мирослав Ивановић, *Религија између истине и друштвене улоге*, Дерета, Београд, 2009
- Јеротић, Владета, *Вера и нација*, Бесједа, Арс либри, Београд, 2004.
- Јеротић, Владета, Есеји, психолошке и религијске теме, Матица српска, Нови Сад, 2009.
- Јеротић, Владета, Човек и његов идентитет, Феникс либрис, Београд, 2011.
- Јеротић, Владета, Изазови хришћанству у 21. веку, Драспар партнер, Београд, 2011.
- Јеротић, Владета, Хришћанство и психолошки проблеми човека, Будућност, Нови Сад, 2011.
- Јеротић, Владета, Индивидуација и (или) обожење Хришћанство и психолошки проблеми човека, Будућност, Нови Сад, 2011.
- Јеротић, Владета, Између националног и религијског идентитета и глобализма, Луча, бр. 2/3, Београд, 16-20.
- Јовановић, Слободан *Културни образац*, Стубови културе, Београд, 2005.
- Јовановић, Слободан, Из историје политичких доктрина, Геца Кон, Београд, 1990.
- Јовић, Саво, *Утамничена црква : страдање свештенства Српске православне цркве од 1945. до 1985. године*, Београд, 2001.
- Кецмановић, Душан, *Рационално и ирационално у национализму*, 20. век, Београд, 2004.

- Кнежевић, Божидар, Принципи историје, Досије, Београд, 2007.
- Костић, Лаза, *О Змају*, Матица српска, Нови Сад, 1989.
- Константиновић, Радомир, *Филозофија паланке*, Нолит, Београд, 1991.
- Милосављевић, Оливера, *Чињенице и тумачења, два разговора са Латинком Перовић*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, сведочанства 37, Београд, 2010.
- Милошевић, Никола, *Достојевски као мислилац*, Белетра, Београд, 1990.
- *Национални идентитет и суверенитет у југоисточној Европи*, Зборник радова, Историјски институт САНУ, Београд, 2002.
- Одабрана дела Сигмунда Фројда, пета књига, Матица српска, Нови Сад, 1970.
- Ортега и Гасет, Хорсе, *Европа и идеја нације*, Београд, 2003.
- Пеликан, Јарослав, *Хришћанско предање, Историја развоја догмата*, 3. том, Службени гласник, 2010.
- Попер, Карл, *Беда историцизма*, Дерета, Београд, 2009.
- Поповић, Јустин, *Филозофија и религија Ф. М. Достојевског, Достојевски о Европи и словенству*, Манастир Ђелије, Београд, 1999.
- Поповић, Јустин, *Догматика православне цркве*, Манастир Ђелије, Београд, 2003.
- Патријарх Павле, *Да нам буду јаснија нека питања наше вере*, Београд, 2007.
- Патријарх Павле, *Православље у савременом свету*, Београд, 2010.
- Радић, Радмила, *Вером против вере, држава и верске заједнице у Србији 1945-1953*, Београд, 1995.
- Слијепчевић, Ђоко, *Историја Српске православне цркве*, књига 3, *За време другог светског рата и после њега*, Београд, 2002.

- Рашковић, Јован, *Луда земља*, Београд, 1990.
- Свети Јован Златоуст, *О сујети и како треба родитељи да васпитавају децу*, Манастир Острог, 2010.
- Тодорова, Марија, *Имагинарни Балкан*, 20. Век, Београд, 2006.
- Тојнби, Арнолд, *Истраживања историје*, Просвета, Београд, 1970.
- Токвил, Алексис, *О Демократији у Америци*, Сремски Карловци, 2002.
- Шулце, Хаген, *Држава и нација у европској историји*, Београд, 2002.
- Шпенглер, Освалд, *Пропаст Запада*, Књижевне новине, Београд, 1989.
- Фром, Ерих, *Бекство од слободе*, Нолит, Београд, 1989.

Чланци:

- Брубекер Роцес, "Национализам у новом контексту: феномен националног и национално питање у новој Европи"; *Реч*, бр. 72, 2003, стр. 283-336.
- Baumgarten, Elias, "In search of a morally acceptable nationalism", *Journal of Ecumenical Studies*, 42:3, Summer 2001.
- Бодрожих, Ђуро, "Идеологија и религија", Институт за политичке студије, Политичка ревија, број 2/2011, стр. 147-157.
- Владимирнова, Анастасија Митрофанова, "Интеграција православног света", Институт за политичке студије, Национални интерес, број 2/2010, стр. 69-88.
- Јовановић, Марко "Секуларизам и његови изазови", *Православни мисионар*, јануар, фебруар 2012, стр. 46-52.
- Марковић, Саша, "Дискурс о националном идентитету Срба у Хрватској почетком 90-тиг година прошлог века", *Зборник радова Српско-Хрватски односи у 20 веку – двадесет година од почетка рата*, Нови Сад, 2011, стр. 57-75.
- Марковић, Саша, Бесермењи, Снежана, "Културни национализам" у политичкој мисли код Срба почетком 20. Века, Институт за политичке студије, Српска политичка мисао, број 4, 2011. стр. 377-394.

- Марковић, Саша, "Хоризонти Слободана Јовановића", Зборник радова *Европске идеје, античка цивилизација и српска култура*, Друштво за античке студије Србије, Службени гласник, Београд 2008.
- Милошевић, Зоран, "Религија и национални идентитет – од прозелитизма до модерних социјалних технологија", Институт за политичке студије, Српска политичка мисао, број 4, 2011. стр. 355-375.
- Стојадиновић, Миша, Изазови формирања идентитета у савременом друштву, Институт за политичке студије, Политичка ревија, број 3/2001, стр. 69-83.
- Стојановић, Љубивоје, "Екуменизам и етнофилетизам, православни поглед", <http://www.scribd.com/doc/>.
- Суботић, Момчило, "Српски национални идентитет: историјски и савремени изазови", Институт за политичке студије, Политичка ревија, број 3/2001, стр. 1-35.

Штампа:

- Слога, 1910.
- Блиц, 2011.
- НИН, 2012.

Линк:

- <http://radiosvetigora.wordpress.com>.
- <http://www.dverisrpske.com>.
- <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/280418/Nema-preceg-posla---od-dobrih-odnosa-sa-susedima>.
- <http://www.svetosavlje.org>.
- <http://www.spc.rs>.

Resume

Modern Serbian society is obsessed with multiple syndromes of exclusiveness of thought. This phenomenon is particularly obvious in the field of politics. For several decades the politics in Serbia has been an exalted field of politicking and ideological battles and at the same time it has been a marginalized encounter of dialectics of po-

litical theories, strategic analysis and notional guidances. In such constellation of values the exclusiveness of thinking is intensively present regardless of left-wing or right-wing preferances. One of most important segments in the competition of political elites in Serbia is also religion. Having been once recognized as a factor in creation and preservation of national identity, religion has been used as an argument in both nationalist rethorics and anational demagogy. Both approaches have instrumentalized a standpoint of faith and created the opposite effect from the desired one. From this source there originates a path of pathological patriotism and schizophrenic globalism. In this paper author tried to present a clearer approach to the issue of religion. It is an active ingredient of a personality and a part of tradition of values of Serbian people. Ethnophiletism is its forcibly glued face of Janus which, looking familiar, humiliates Christian values. It is exactly such presentation which is most often a misuse of religion in political thought in Serbia. In this paper author tried to draw attention to the importance of research of this issue while expressing opposition to unreasonable avoiding of elaboration of this issue. This papers shows also that in Serbia political elite uses the religion as a tool of manipulation and not as a tool for accomplishment of better personality, society and state.

Овај рад је примљен 21. октобра 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 3. децембра 2012. године.